Geschiedenis en reisgidsen

Ruud Slotboom

De boekenweek van dit jaar had zoals bekend als onderwerp de reisliteratuur. Dat is niet zo verwonderlijk, omdat literatuur over verre landen en vreemde streken op het moment een ongekende populariteit geniet. Parallel aan deze trend loopt de toegenomen belangstelling voor reisgidsen. De uitgeverijen beseffen dat de moderne toerist, naast de nodige reisliteratuur, een goed gedocumenteerde reisgids in zijn rugzak of koffer stopt. Vandaar dat het aanbod enorm toeneemt. Het is duidelijk dat het historische aspect een belangrijke rol speelt in de gidsen. Ruud Slotboom, redacteur van Kleio, heeft een aantal van de meest gangbare exemplaren naast elkaar gelegd om te kijken hoe de historie aan de toerist wordt gepresenteerd.

Men kan de in het Nederlands verkrijgbare reisgidsen grofweg indelen in drie categoriën. De kleine en goedkope ter grootte van een pocket(rond de dertien gulden), een middengroep van gidsen met uitgebreidere informatie (rond de dertig gulden) en tenslotte de meer luxueuze en specialistische boeken (rond de vijftig gulden).
Uiteraard is het niet mogelijk om alle gidsen van de verschillende series te onderzoeken. Daarom heb ik van elke serie één exemplaar ter hand genomen.*

Kleine en goedkope gidsen

In de categorie kleine en goedkope reisgidsen komen we twee boekjes tegen. De puur Nederlandse *Kosmos-gidsen* en de in vele talen verkrijgbare *Berlitz-gidsen.*
Het grote voordeel van deze kleine gidsen is zonder meer dat ze goed te gebruiken zijn tijdens het bezoek aan de verschillende bezienswaardigheden. Ze zijn handzaam, overzichtelijk en geven de lezer in korte tijd de meest noodzakelijke informatie.

* Het is goed te vermelden dat diverse auteurs verantwoordelijk zijn voor de gidsen van één serie. Daardoor kunnen zij met name wat betreft de stijl onderling van elkaar verschillen. De voorbeelden in dit artikel zijn dan ook niet zonder meer representatief voor alle gidsen uit zo'n serie. Dat neemt niet weg dat binnen één reeks dezelfde uitgangspunten worden gehanteerd, waardoor een bepaalde eenheid ontstaat in vorm en inhoud.

Kleio
nummer 6/91
pagina's 24 en 25

GEBRUIKTE REISGIDSEN

Berlitz Reisgids Florence, Groningen 1989 (vert.)
H. Buma, *Elmar reis-handboek voor Griekenland, het vaste land*, Rijswijk 1990
J. Delpal, *Agon cultuurreisgids Frankrijk*, Amsterdam 1990 (vert.)
A. Glyn, *Agon gids voor Parijs*, Amsterdam 1988 (vert.)
E. Kurpershoek, *Kosmos Reisgids Florence/Siena*, Utrecht/Antwerpen 1988
R. Morkot, *De Egypte Reisgids van Elmar*, Rijswijk 1989 (vert.)
B. van Wakeren en M. Rijke, *Dominicus Reeks Zuid-Spanje*,Haarlem 1990
M. Zijlma, *Cantecleer Kunstreisgids Toscane*, de Bilt 1986

Het onderwerp van deze kleine gidsen is meestal een bepaalde streek of een grote plaats.

Kosmos Reisgidsen
De Kosmos-gidsen zijn door Nederlandse auteurs geschreven. Ze beginnen met een korte inleiding over onder andere het landschap, de middelen van bestaan, de kunst en de geschiedenis. De historie van een

plaats of streek wordt kort maar krachtig beschreven, zodat de lezer de verdere informatie in een bepaald kader kan plaatsen. Na de inleiding volgt de bespreking van de bezienswaardigheden. De steden en dorpen zijn alfabetisch gerangschikt, terwijl bij de grotere steden gebruik gemaakt wordt van wandelroutes. De historisch belangrijke plaatsen worden toegelicht met een korte beschrijving van de geschiedenis. Omdat de boekjes vrij klein zijn, blijft de informatie summier en beperkt tot - meestal kunsthistorische - feiten. Wie echter denkt dat deze kleine gidsen zo simpel en eenvoudig mogelijk worden gehouden, vergist zich. De stijl is degelijk en verantwoord en het taalgebruik zeker niet altijd eenvoudig. Zo kwam ik in het boekje over Florence en Siena de volgende passage tegen: '*Het doel een synthese tussen klassieke en christelijke cultuur te bewerkstelligen, werd in de hoog-renaissance (vanaf 1500) gerealiseerd. In de Aanbidding der Koningen van Leonardo da Vinci, in de David van Michelangelo en in de Madonna's van Raphael gaan klassieke vormentaal en christelijke thematiek moeiteloos met elkaar samen.*'

De lay-out van de Kosmos-gids is zonder meer saai. De tekst is weinig fantasievol afgedrukt, terwijl de foto's niet bijzonder zijn. Een groot nadeel is dat er niet genoeg plattegronden instaan.

Berlitz Reisgids

De Berlitz-reeks is duidelijk anders van opzet dan de Kosmos-gidsen. Om te beginnen maakt zij geen gebruik van een alfabetische volgorde van plaatsen. De gids geeft een inleidend verhaal over de bewoners en de geschiedenis en deelt vervolgens de streek op in geografische eenheden. Aan de hand van een bepaalde route worden dan de bijzondere lokaties besproken.

De vorm is veel uitbundiger dan bij de Kosmos-gidsen: de boekjes zijn volledig in kleur en rijk voorzien van foto's. Ook de stijl is beduidend luchtiger. Berlitz probeert op een populaire wijze historische ontwikkelingen uit te leggen. Zo staat in het boekje over Florence: '*Renaissance betekent wedergeboorte en dat was het dan ook; de mens leek uit een diepe slaap te ontwaken en de levensdraad daar te hervatten waar de klassieken uit de oudheid hem hadden laten vallen.*'

De historische informatie is evenwichtig verdeeld over de verschillende bezienswaardigheden en wordt overzichtelijk gepresenteerd. De namen van paleizen, kerken en bruggen worden vet gedrukt en de titels van schilderijen cursief. Bovendien zijn gedetailleerde plattegronden afgedrukt.

De foto's zijn vooral bedoeld om de sfeer van het land en de bevolking weer te geven, hetgeen nogal eens resulteert in nietszeggende en gedateerde plaatjes van meloenetende jeugd en jonge vrouwen in bikini.

De middenklasse

Tot deze categorie behoren de alom bekende gidsen van *Dominicus* en de twee reeksen die uitgeverij *Elmar* op de markt brengt (de '*Reis-handboeken*' en '*de Reisgidsen*').

Deze series willen de toerist zo breed mogelijk informeren over het reisdoel en hem voorzien van nuttige tips. Er wordt dan ook veel aandacht besteed aan praktische informatie over uiteenlopende zaken als het dagelijks leven, de verblijfsmogelijkheden en het vervoer. Daarnaast komen uiteraard de toeristische bezienswaardigheden ter sprake.

Dominicus Reeks

De Dominicus Reeks is zonder meer de bekendste puur Nederlandse reisgids. Ruim twintig jaar geleden is de serie gestart door de inmiddels overleden Jo Dominicus. Zijn werk wordt voortgezet door andere auteurs. In vergelijking tot de andere gidsen valt op dat de Dominicus- gidsen een zo breed mogelijk publiek willen bedienen. Zo vermeldt de gids over Zuid-Spanje dat hij '*niet speciaal is geschreven voor hen die uitsluitend voor de bruinende zon en lekkere drankjes gaan, hoewel daar in het gedeelte over eten en drinken en in de hoofdstukken over de Costa del Sol en de Costa Blanca voldoende aandacht aan wordt besteed*'.

Voor elk wat wils dus, zo lijkt het. Toch ligt de nadruk in de gids op de vele bezienswaardigheden van Andalusië. De bovenstaande opmerking is dan ook meer bedoeld om de zonaanbidders over te halen zo af en toe de hitte in hun auto te trotseren en de binnenlanden in te trekken.

Daarmee is overigens een van de meest kenmerkende aspecten van de Dominicusgidsen reeds genoemd. De lezer wordt aan de hand genomen en door het land gevoerd. '*Vanaf Malaga rijden we over de goed berijdbare N-340. Langs Rincon de la Victoria, Torre del Mar, Nerja en Salobrena gaan we....*'. De gids waarschuwt ons zelfs voor het oversteken van een drukke weg: '*Het verkeer raast er snel overheen en lopen naar de overkant of keren met de auto is beslist af te raden.*'

Gelukkig biedt Dominicus meer dan deze met name voor zeer jeugdige lezers nuttige tips. De gids geeft een volledig en vooral degelijk overzicht van de geschiedenis en de toeristische trekpleisters van het land. De historie en de kunst worden gezamenlijk in één hoofdstuk beschreven, waarbij aandacht wordt besteed aan de verschillende perioden. Uiteraard komt in het deel over Zuid-Spanje de Moorse beschaving uitgebreid ter sprake en wordt duidelijk gemaakt welk een grote invloed de Moorse cultuur had op de Spaanse geschiedenis.

Typerend voor de volledigheid die de gids nastreeft is de aandacht voor de recente politieke situatie. Genoemd wordt de po-

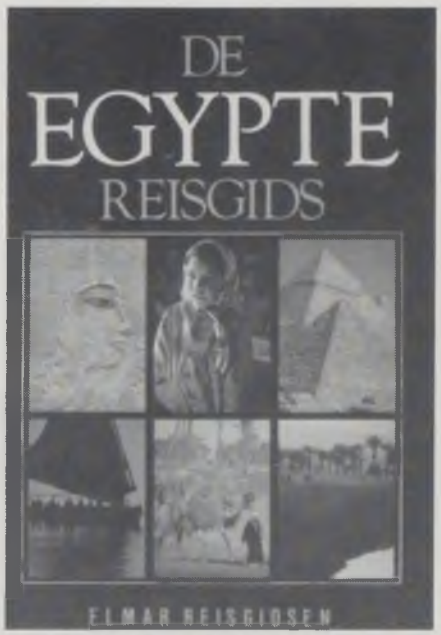
ging van de huidige regering van Felipe Gonzales door vervroegde pensionering hoge officieren uit de Francoperiode te vervangen door democratisch gezinde jongere officieren.
In de volgende hoofdstukken wordt bij de bezienswaardigheden specifieke informatie en uitleg gegeven. Daarbij is aandacht voor details. Zo komen we te weten dat de naam van Alhambra in Granada komt van het Arabische woord hamrā dat rood betekent. De reden om het paleis zo te noemen is waarschijnlijk gelegen in de roodbruine kleur van de torens en muren.
Jammer is dat het taalgebruik enigszins ouderwets aandoet: '*Het Alhambra, een paleis uit 'de sprookjes van 1001 nacht', zoals het weleens wordt genoemd, is de glorie van Granada...Als toeristisch pronkjuweel trekt het jaarlijks zes miljoen bezoekers.*'
Daar staat tegenover dat de gids goede plattegronden geeft.

Over het geheel genomen maakt deze gids een ouderwetse, degelijke en vooral evenwichtige indruk.

Elmar Reis-handboeken
De belangrijkste reeks van Elmar, de Reishandboeken, is door Nederlandse auteurs geschreven. Met recht wordt gesproken over handboeken, omdat zij de lezer een zo breed mogelijk beeld van het land willen geven. Zo bestaat de gids over Griekenland voor ruim een derde uit uitgebreide algemene informatie.
De aanpak is overzichtelijk en komt modern over. De schrijver beperkt zich niet alleen tot de gebruikelijke informatie over natuur en cultuur, maar komt ook met originele onderwerpen. Zo bespreekt hij de staatsinrichting, de arbeids- en sociale omstandigheden, de media en zelfs de Grieken buiten Griekenland. Daarna wordt de geschiedenis besproken. Helaas komt de schrijver niet verder dan een opsomming van feiten, al moet gezegd worden dat hij wel zo volledig mogelijk wil zijn. Zo besteedt hij niet alleen aandacht aan de klassieke periode, maar gaat ook in op de langdurige Turkse overheersing en de moeizame weg naar democratie.

Uitermate irritant is het matige taalgebruik. Zonder enige logica worden tegenwoordige en verleden tijd door elkaar gehaald, terwijl het streven naar volledigheid regelmatig uitmondt in lange en ingewikkelde zinnen. Zo vermeldt de gids over de Peloponesische oorlog: '*Athene streed aanvankelijk met succes tegen Sparta,doordat het een sterke vloot en veel geld bezat, doch tenslotte werden de Atheners verslagen, omdat ze enerzijds nogal onbezonnen hun krachten besteedden aan een poging de hegemonie op Sicilie te veroveren, wat mislukte, anderzijds omdat de Spartanen steun kregen van de Perzische vloot.*'

In het laatste gedeelte van het handboek behandelt de schrijver verschillende streken van het land. Hij volgt binnen een streek een bepaalde route en vermeldt kort de geschiedenis en de bezienswaardigheden. Dit gebeurt op een onevenwichtige manier. Zo is er veel aandacht voor de Akropolis in Athene, maar worden slechts enkele zinnen besteed aan de Agora, het centrum van het Atheense leven in de oudheid. Nog bedroevender is de aandacht voor het Nationaal Museum in de Griekse hoofdstad. De schrijver komt niet verder dan het noemen van enkele "beroemde stukken". Ook het gebruik van de illustraties is merkwaardig. Zo is het mij een raadsel waarom het boek wel een plattegrond geeft van een plaats als Dodoni in het noorden van Griekenland en niet van het wereldberoemde Mycene.
Kortom, het handboek over Griekenland maakt zowel een originele als onevenwichtige indruk.

Elmar Reisgidsen
De nieuwste reeks die Elmar op de markt brengt betreft vertalingen van buitenlandse gidsen. In deze boeken is veel minder aandacht voor de algemene toeristische informatie dan in de Reis-handboeken. De nadruk ligt meer op kunst en cultuur. De gids over Egypte bevat schitterende foto's en is volledig in kleur uitgevoerd. De historische inleiding is gezien de omvang van het boek (ruim 300 pagina's) echter bijzonder kort. Zo worden slechts vijf bladzijden uitge-

nummer 6/91
pagina's 26 en 27

trokken voor de periode van het Oude Rijk tot en met de Ptolemeïsche tijd. Dit resulteert in een weinigzeggende opsomming, waarin bijvoorbeeld een belangrijke farao als Ramses II in enkele zinnen wordt afgedaan. Bij de bespreking van de bezienswaardigheden wordt dit tekort helaas niet goedgemaakt.
De informatie wordt op een onduidelijke manier gepresenteerd. De schrijver gaat er blijkbaar vanuit dat de reiziger zelf weet waar zich de beschreven voorwerpen en gebouwen bevinden. De collectie in het Egyptische museum in Caïro wordt in chronologische volgorde besproken en correspondeert niet met de route in het museum. Nog erger is het gesteld met de beschrijving van het tempelcomplex van Karnak, nabij het huidige Luxor. De schrijver bespreekt allerlei tempels zonder aan te geven waar deze zich bevinden. De lezers moeten het doen met opmerkingen als: '*Er staan drie groepen tempels, te weten de ommuurde tempels van Amun, Mut en Monthu*'. Tot overmaat van ramp ontbreekt ook nog een plattegrond van het tempelcomplex.

Een ander nadeel van deze gids is dat de schrijver zich verliest in een langdradige opsomming van details, waarbij de grote lijn volledig uit het oog wordt verloren. Eén voorbeeld uit velen is de beschrijving van het graf van Toetmosis III in het dal der Koningen: '*De trap en de corridor zijn ruw uitgehouwen en niet gedecoreerd, leiden naar een wel, een diepe schacht waar nu een brug overheen is gelegd. Op het plafond zijn sterren geschilderd en....*'

Zo gaat het maar door. We komen niets te weten over het leven van de farao en over de betekenis van verschillende grafschilderingen. Op deze manier komt het oude Egypte niet tot leven. Temeer daar smaakvolle anekdotes nagenoeg ontbreken. Er wordt niets vermeld over de spectaculaire belevenissen van de archeologen die in de 19e eeuw probeerden door te dringen tot het binnenste van de pyramiden. De gids beperkt zich tot de opmerking: '*De streek is voor het eerst wetenschappelijk en methodisch onderzocht aan het begin van de 19e eeuw, toen de eerste archeologische opgravingen begonnen.*'
Zelfs de enerverende speurtocht van Howard Carter naar het graf van Toetanchamon blijft nagenoeg onbesproken.
Al met al resulteert dit in een warrig verhaal, waar de lezer als voorbereiding noch als gids voor gebruik ter plekke veel aan heeft.

De duurdere gidsen

In de duurdere categorie komen drie reeksen aan de orde. Twee van uitgeverij *Agon* en één van uitgeverij *Cantecleer*. Het betreft hier niet zozeer all-round-reisgidsen, als wel handleidingen die zich meer specifiek op kunst en cultuur richten.

Agon Cultuurreisgidsen
De Cultuurreisgidsen van Agon zijn goed gebonden boekwerken, voorzien van een harde kaft. Ze bespreken op alfabetische volgorde de dorpen en steden van een land. In de gids over Frankrijk staat achterin een zeer beknopt historisch overzicht van twee pagina's, dat niet meer is dan een opsomming van een aantal jaartallen. Daarna volgt een verklarende woordenlijst met historische, kunsthistorische en godsdienstige termen.
Bij elke plaats wordt een korte beschrijving van de geschiedenis gegeven, waarna de bezienswaardigheden worden behandeld. De wijze waarop aandacht wordt besteed aan historische feiten is nogal onevenwichtig. De Notre Dame in Parijs komt relatief uitgebreid aan de orde, terwijl de bespreking van de musea nauwelijks meer is dan een saaie opsomming.
Alhoewel de historische informatie zich over het algemeen beperkt tot feitelijkheden, is er soms verrassend veel aandacht voor ontwikkelingen en achtergronden. Zo wordt de rol van het klooster in Cluny duidelijk uitgelegd.
Een groot pluspunt van deze gidsen is dat ze goede plattegronden bevatten van kerken en kastelen, compleet met een legenda.

Agon gids voor ...
De gidsen van de tweede serie van uitgeverij Agon hebben voornamelijk één stad als onderwerp, zoals bijvoorbeeld Parijs, New York of Leningrad.

De opzet van deze boeken is geheel anders dan bij de overige gidsen in deze bespreking. Afgaande op het boek over Parijs, gaat het hier niet om een min of meer 'objectief' verhaal, maar om een persoonlijke kijk van de schrijver. Dit resulteert in een goed leesbaar verhaal, dat helaas soms ontsierd wordt door een al te populaire stijl. Af en toe maakt de schrijver komisch bedoelde opmerkingen van een wel zeer bedenkelijk niveau. Over de geheimzinnige lach van de Mona Lisa zegt hij: '*Het is niet de brede grijns van een modern politicus of een tv-beroemdheid. Ze zegt bepaalt geen 'cheese'*".

Het grootste voordeel van het boek is de aandacht die de schrijver heeft voor leuke details. Hij voert ons mee naar de onvermijdelijke toeristische trekpleisters, maar ook naar de onbekende steegjes waar eens beroemde personen hebben gewoond. Zo komen we te weten waar schilders als Manet, Delacroix en van Dongen werkten en in welke cafe's de existentialisten met elkaar discussieerden. De schrijver besteedt eveneens aandacht aan de gebeurtenissen die zich in de loop van de tijd rond bepaalde lokaties afspeelden. Bijvoorbeeld met betrekking tot de Arc de Triomph die Napoleon liet bouwen. De triomfboog was nog niet klaar toen Napoleon uit Wenen terugkeerde met zijn tweede vrouw Marie-Louise van Oostenrijk. Het was de bedoeling dat de 19-jarige prinses onder de Arc door zou rijden om zo een triomfale intocht in Parijs te maken. Er werd toen

maar een namaakboog van stof gespannen. De Arc kwam pas gereed toen Napoleon al overleden was. In 1840 reed de katafalk met zijn stoffelijk overschot uit St. Helena eronderdoor, met 100.000 belangstellenden in de bittere kou langs de weg.

De schrijver laat niet na zijn mening over het een en ander kenbaar te maken. Hij raakt regelmatig onder de indruk van "*de mooie proporties*" en "*de ranke sierlijkheid*" van gebouwen. Gelukkig weet hij ook af en toe relativerende opmerkingen te maken, waardoor zijn superlatieven niet al te storend werken.

Cantecleer Kunstreisgidsen

Uitgeverij Cantecleer heeft een uitgebreide serie Kunstreisgidsen. De boeken zien er zowel wat betreft de vorm als de inhoud zeer degelijk uit. Elk boek begint met een historische inleiding.

De gids over Toscane besteedt twintig pagina's aan een uiteenzetting van de geschiedenis. Begonnen wordt met de prehistorie, de Etrusken en de Romeinse tijd. Veel aandacnt wordt besteed aan de vroege Middeleeuwen en de opkomst van de stadsstaten in de elfde en twaalfde eeuw. Daarbij worden niet alleen feiten weergegeven, maar wordt ook geprobeerd om inzicht te verschaffen in de verschillende ontwikkelingen. Een voorbeeld hiervan is de aandacht voor de achtergronden van de conflicten tussen de diverse stadsstaten. Uitgelegd wordt hoe de uitbreiding van de Contado, het door de stad bestuurde omliggende landgebied, de steden onherroepelijk met elkaar in conflict bracht. Ook de strijd binnen de steden krijgt de nodige aandacht: '*de tegenstelling tussen de sociale klassen - de adel en de popolani - was een factor die de eenheid van de stadstaat ondergroef. De groepen net onder de adel, de rijke kooplieden en bankiers, gedroegen zich naar haar voorbeeld, maar kwamen ook met de adel in conflict, evenals met het lagere volk.*'

Zoals uit het bovenstaande citaat blijkt, gaat deze gids niet alleen in op politieke zaken, maar ook op sociale en economische aspecten van de geschiedenis. Dit is een sterk punt. De schrijvers willen de lezer een zo breed mogelijk beeld geven van het verleden. Zij beperken zich bewust niet tot grote namen en belangrijke gebeurtenissen, maar gaan ook dieper in op bijvoorbeeld de wetenschappelijke en kunstzinnige ontwikkelingen. Zo komt onder andere de enorme toename van de wetenschappelijke kennis op velerlei gebied in de vijftiende eeuw ter sprake. Dat daarbij helaas het streven naar volledigheid af en toe uitmondt in overbodig ingewikkelde zinsconstructies mag blijken uit het volgende citaat: '*De renaissance-mens meende alles te kunnen weten en doen, zijn ideaal was dan ook de 'uomo universale (de universele mens), die leefde in een juiste combinatie van vita activa (actief, handelend leven) en vita contemplativa (contemplatief, geestelijk leven), die vertrouwd was met edele spelen en sport, verschillende talen kende, kennis had van proza en poëzie, een of meer kunsten beoefenden, op de hoogte was van filosofie en andere wetenschappen en van de hoofdse manieren, een voorkomend, eerlijk, ernstig en sober mens'.*

Het niet altijd even gemakkelijke taalgebruik is één van de grootste nadelen van deze gids. Persoonlijk vind ik deze gidsen dan ook met name geschikt als voorbereidende literatuur en minder voor gebruik ter plekke. Met de Toscaanse zonnestralen die weerkaatsen op het witte papier en het transpiratievocht dat onophoudelijk op de bladzijden druppelt lijkt het mij niet eenvoudig om de tekst door te laten dringen.

Dat neemt niet weg dat de gids wel degelijk over een aantal praktische voordelen beschikt. Zo zijn de plattegronden van historische lokaties en steden zeer duidelijk en goed geïntegreerd in de lopende tekst. Handig is ook het dubbele register: één voor personen en één voor geografische namen.

Tenslotte

Tot zover de bespreking van de wijze waarop geschiedenis aan de orde komt in de reisgidsen.

Elke toerist heeft zijn eigen ideale reisgids voor ogen. De één wil een boekje dat in zijn broekzak past, de ander een uitgebreid naslagwerk. Ik wil dan ook niet als een soort Consumentengids concluderen welke reeks er duidelijk bovenuit steekt. Interessanter is het om te constateren dat het over het algemeen blijkbaar niet eenvoudig is om in een gids de juiste combinatie te creëren van historische informatie, overzichtelijkheid, aantrekkelijkheid en gebruiksgemak. Het één lijkt ten koste te gaan van het ander. Zo valt het mij op dat reisgidsen die relatief veel historische informatie geven, tegelijkertijd de neiging hebben te vervallen in saaie opsommingen en ingewikkeld taalgebruik. Een gids die een historische verantwoord verhaal combineert met leuke anekdotes ben ik niet tegengekomen. Daar staat tegenover dat de historische informatie over het algemeen degelijk wordt gepresenteerd en in de meeste gevallen redelijk volledig is. Wel gaat de aandacht veelal uit naar de politieke geschiedenis en in mindere mate naar de sociaal-economische. Ook beperken de gidsen zich meestal tot de culturele bloeiperiode van een streek. Dat heeft onder andere tot gevolg dat de contemporaine geschiedenis nauwelijks ter sprake komt.

kleio
nummer 6/91
pagina's 28 en 29